

УДК 94(477):378.18“1953/1964”

Н.М. Власова

ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ УКРАЇНИ В 1953-1964 рр.

У статті розглядається дозвілля студентів України в 1953-1964 рр. на прикладі вузів України. Приділяється увага культурному відпочинку студентів, діяльності студентських клубів у вузах та роботі гуртків художньої самодіяльності, які давали можливість для всебічного розвитку студента як особистості.

Ключові слова: дозвілля, студенти, вузи, гуртки художньої самодіяльності, культурно-масова робота, студентський клуб.

В статье рассматривается досуг студентов Украины в 1953-1964 гг. на примере вузов Украины. Уделяется внимание культурному отдыху студентов, деятельности студенческих клубов в вузах и работе кружков художественной самодеятельности, которые давали возможность для всестороннего развития студента как личности.

Ключевые слова: досуг, студенты, вузы, кружки художественной самодеятельности, культурно-массовая работа, студенческий клуб.

In the article the leisure activity of students of Ukraine in 1953-1964 on the example of the higher educational establishments of Ukrainian is considered. The attention is paid to students' holiday activity, students' clubs in higher educational establishments and to the work of amateur art groups which gave the possibility of all-round development of a student as a personality.

Key words: leisure, student, college, amateur art clubs, cultural-mass work, the student club.

Постановка проблеми. Проблема дозвілля студентів має велике значення для всебічного розвитку особистості. Дозвілля - це дуже важлива частина життя людини, яка відіграє велику роль в естетичному вихованні молоді, впливає на формування світогляду майбутнього покоління. Вивчення дозвілля студентів дає можливість проаналізувати історію культури та освіти, більш глибоко - на рівні світоглядних стереотипів людей, зрозуміти особливості культурного відпочинку студентів та їх повсякденне життя в період "хрущовської відлиги". Сьогодні проблема дозвілля студентів у вищих навчальних закладах є актуальною і ця тема в історіографії залишається ще не повністю вивченою.

Аналіз актуальних досліджень. У радянській історіографії цій темі не приділялося великої уваги і вона не належала до числа пріоритетних. Можна назвати лише кілька робіт загального характеру, в яких приділяється невелика увага культурному відпочинку студентів. Так, у збірнику "Дела студенческие" [1], що об'єднав серію нарисів про життя та діяльність вузівської молоді в роки "хрущовської відлиги", є кілька сюжетів про культурно-масову роботу. Однак згадана книга носить інформаційно-популяризаторський характер, до того ж написана в традиційному для того часу бравурному тоні, тому вважатися серйозним дослідженням ніяк не може. У книзі "Студент и его деятельность" [13] були розглянуті основні види діяльності майбутніх фахівців і їх культурний відпочинок, при цьому проблема дозвілля молодого покоління автором лише позначена. Де-що детальніше висвітлена ця тема в збірнику

статей "Студенческий клуб" [14], в якому вивчаються студентські клуби, робиться акцент на розвиток художньої самодіяльності студентів. У книзі "Студенческая группа" [15] детально розглядаються роль і місце студентської групи в системі підготовки майбутніх фахівців, приділяється увага їх ролі в радянському суспільстві, волі та самовихованню студента. Культурний відпочинок студентів у позанавчальний час у даній роботі висвітлено недостатньо. Таким чином, питання про дозвілля студентів України в історіографії ще не повністю вивчено.

Джерельну базу статті становлять опубліковані документи, матеріали з фондів центрального та обласних державних архівів, а також матеріали інтерв'ю та усних історій, зібраних автором. Найбільш корисними для висвітлення обраної теми стали документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, а саме - річні звіти про роботу вузів, в яких в розділі "культмасова робота" міститься інформація про студентські клуби.

Мета даної статті - простежити розвиток культурного дозвілля студентів України в 1953-1964 рр. на прикладі вузів України. Вивчення цього питання дозволить зрозуміти особливості офіційних і не офіційних форм дозвілля.

Хронологічні рамки дослідження 1953-1964 рр., тобто час "хрущовської відлиги".

Виклад основного матеріалу. У кожному вищому навчальному закладі України діяли студентські клуби, де більшість студентів проводили своє культурне дозвілля. Студентський клуб - це місце зустрічей і дискусій. Зустрічі студентів з багатьма діячами культури і мистецтва, однолітками були різноплановими. При студентському клубі діяли різні гуртки. Найпопулярнішими з них на той час були гуртки художньої самодіяльності, в яких студенти брали активну участь. Наприклад, в Донецькому індустріальному інституті при клубі інституту діяло 7 гуртків: хоровий, оркестр народних інструментів, духовий оркестр, хореографічний, естрадний, драматичний, вокальний [16, арк. 55]. У Львівському державному університеті працювало 8 гуртків художньої самодіяльності: хоровий, струнний, вокальний, танцювальний, капела бандуристів, духовий оркестр, український і російський драматичні гуртки [17, арк. 124]. Таким чином, чисельність гуртків у вузах була відмінною, а тематика їх - практично однакова.

Багато студентів відвідували гуртки регулярно. Так, колишня студентка Глухівського педагогічного інституту Порохня Н.І. згадувала: "Щотижня ходила займатися в хоровому й танцювальному гуртках" [8]. А колишня студентка Азово-Чорноморського сільськогосподарського інституту Боровик Н.Г. розповідала: "При інституті був клуб, у ньому відбувалися заняття гуртків. Протягом усіх п'яти років навчання відвідувала хоровий гурток, була старостою цього гуртка" [6].

Однак, окремі приклади не можуть бути підставою для висновків про ступінь зацікавленості учнівської молоді роботою вузівських гуртків. Для того, щоб з'ясувати, наскільки пропонований студентськими клубами вид дозвілля відповідав потребам молоді, необхідно проаналізувати статистику і виявити рівень охоплення студентів гуртковою роботою. Ми встановили, що показник цей у 1950-ті роки коливався в межах 3 - 11% від загального числа студентів того чи іншого вузу. Так, у 1953/54 навчальному році в Київському державному університеті працювало 58 гуртків, які об'єднували 200 студентів, що становило 3,1% від загальної кількості студентів університету. У 1958/59 навчальному році цей колектив вже складався з понад 400 студентів, що становило 3,8% від загальної кількості студентів університету [18, арк. 126]. У Львівському державному університеті всього в 1955/56 навчальному році приймало участь в гуртках більше 300 чоловік, що становило 10,6% від загальної кількості студентів університету. [19, арк. 35] Таким чином, можна констатувати, що рівень охоплення студентів був дуже низьким. Це свідчить про недостатній інтерес молоді до пропонованих керівництвом вузів форм проведення дозвілля.

На користь цього висновку свідчать і спогади студентів тієї пори. Вони розповіли, що практично на кожному факультеті працювали гуртки, які щорічно поповнювалися за рахунок студентів 1-го курсу. Студентів «добровільно-примусово» запрошували займатися в них. Іноді у першокурсників ніхто не цікавився їх бажанням брати участь у роботі самодіяльних колективів - деканат просто зобов'язував старост забезпечити запис у гуртки. Такий адміністративно-командний підхід призводив до того, що на старших курсах студенти просто не відвідували гуртки, в які їх визначили без їх волі.

Певною мірою студентський інтерес до роботи гуртків стримували жорсткий контроль і регламентація їх роботи. При кожному студентському клубі працювала художня рада, яка обговорювала і стверджувала репертуар і робочий план гуртків. При цьому він орієнтувався не на смаки студентів, а на рекомендації комітету комсомолу. Це добре ілюструє репертуар хорового гуртка Донецького індустріального інституту. Його учасники виконували, в основному, пісні радянських композиторів (значною мірою патріотичного і революційного змісту), на другому місці в репертуарі була російська і українська класика, народні пісні. Пісні зарубіжних авторів, якими найбільше цікавилася молодь, були представлені вкрай мало.

Щороку учасники художньої самодіяльності готували звітний концерт, брали участь у всіх оглядах і конкурсах, які проводилися районними та обласними організаціями. Крім того, учасники студентської художньої самодіяльності обов'язково залучалися до виступів

перед трудовими колективами міст і районів. У рамках шефської допомоги, якої тоді були охоплені всі студентські групи, учасники вузівських гуртків виступали перед хлопцями підшефних шкіл та дитбудинків. Так, у Донецькому індустріальному інституті протягом 1956/57 навчального року відбулося до 18 концертних виступів перед шахтарями, молоддю міста, школярами, на телецентрі, на факультетських вечорах. Всі учасники були відзначені дипломами [2, арк. 80].

У вільний від занять час студенти ходили і до кінотеатрів. Колишній студент Київського державного університету Стуканов Є.В. розповідав: "Щотижня відвідував кінотеатри, іноді по два рази на тиждень, особливо цікаво було ходити в кінотеатр повторного фільму. Дивилися, що виходило нового. Вартість квитків була копійчана (20-50 коп.)". [9] А студентка Вербицька В.П., яка навчалася у 1954-59 рр. в Одеському державному університеті ім. І.І. Мечникова згадувала: "Часто відвідувала кінотеатри. Квиток тоді коштував не дорого, до 1 карбованця. Дивилася багато фільмів про війну, кохання за творами радянських авторів. Зустрічалися з артистами перед фільмом. Особливо запам'яталася зустріч з артистами, що грали в "Тихому Доні" [7]. Так, в студентському середовищі кінотеатри були популярні, і студенти могли собі дозволити похід у кінотеатр кілька разів на тиждень, вартість квитків була прийнятною.

У вузах практично щомісяця проводилися культпоходи до театрів, екскурсії до музеїв та по історичним місцям міста. Після проведення культпоходів в театри і кіно організовувалися наступні їх обговорення. Для щомісячного відвідування культурних заходів студентам пропонували купити річні абонементи в театри, філармонії. Коштували вони дуже дешево - в середньому відвідування театру за абонементом виходило в два рази дешевше, ніж по квитку, придбаному в касі. Наприклад, у Львівському державному університеті систематично, три рази на місяць, організовувалися культпоходи на вистави Львівських театрів з меншою вартістю квитків. Після відвідування театрів влаштовувалися обговорення вистав. Відвідуваність студентами культурних заходів була високою, що давало можливість цікаво і насичено проводити свій вільний час. Так, колишня студентка Сталінського державного медичного інституту Чумак Л.Г. повідомляла: "Відвідувала театр один - два рази на місяць. Вартість квитків від 30 до 70 коп." [10]. А студент Стуканов Є.В., який навчався у 1949-54 рр. в Київському державному університеті згадував: "Регулярно відвідував концерти у Київській філармонії (за абонементом), відвідував вистави в театрі ім. І. Франка (української драми)" [9]. У розпорядження клубів були виділені зали, де проводилися вечори, концерти, зустрічі студентів зі знаменитими людьми (учасниками революції, діячами мистецтва, спортсменами) Так, у Київському державному університеті був виділений такий зал

на 250 місць. [20, арк. 229] В Одеському державному університеті в 1955/56 р. було проведено 32 вечори відпочинку, 2 міжнародних вечори дружби. А в цьому ж навчальному році студенти Львівського університету організували 50 вечорів. Проводилися і тематичні вечори, святкувалися дати, присвячені дням народження Т.Г. Шевченка, І. Франка [3, арк. 11]. Коли дозволяв час, студентська молодь ходила гуляти, на танці. Своє дозвілля проводила в колі друзів цікаво і весело. Наприклад, колишня студентка Сталінського державного інституту Чумак Л.Г. згадувала: "Часто ходила гуляти в парк ім. Щербакова, ходила на танці з друзями" [10]. А студентка Шустина С.Л., яка навчалась у 1952-54 рр. в Сталінському педагогічному інституті розповідала: "Раз на тиждень увечері ходила на танці в Сталінський політехнічний інститут" [11]. Однак труднощів у роботі клубів було багато: це відсутність приміщень та слабка забезпеченість репетиційним інвентарем [4, арк. 7]. Громадські організації вузів (профком, комітет комсомолу) не завжди цікавилися роботою клубів та допомагали їм. Невелику участь у роботі гуртків брав професорсько-викладацький склад. Недостатню увагу факультети приділяли роботі гуртків художньої самодіяльності. [5] Іноді студенти використовували весь свій вільний час для репетицій та підготовки до концертів, забуваючи про навчання, пропускаючи лекції, не готувалися до семінарських занять.

Але гуртки не вичерпували собою всі поняття дозвілля у студентському розумінні. У вільний від навчання час студенти також відвідували бібліотеки, читали художню літературу і журнали, активно займалися в спортивних секціях (волейбол, баскетбол, плавання, настільний теніс та ін), які були організовані в кожному вузі. Студенти брали участь у змаганнях між факультетами, вузами, у проведенні міських заходів: у парадах фізкультурників, авто - велопробіг, спартакіадах, які присвячувалися урочистим датам і подіям міст. Проте докладне дослідження цих видів дозвілля не стало об'єктом вивчення в рамках цієї статті.

Канікули студенти проводили весело і цікаво. У 1950-і роки був дуже популярний молодіжний туризм. При вузах існували туристичні клуби, секції та гуртки. Займалися в них студенти влітку ходили в туристичні походи, в основному за рідним краєм, але іноді здійснювали і далекі походи до Криму, на Кавказ. При цьому ВНЗ надавали їм допомогу: закуповували намети та інше туристичне спорядження, виділяли матеріальну допомогу. Наприклад, студенти туристичної секції Одеського національного університету у 1954 році у складі 30 чол. в липні і серпні ходили в похід у Крим. З фондів профспілки їм було виділено 2500 карбованців [12].

Висновки. Таким чином, можна констатувати наступне: досвід вузів України показує, що в

період "хрущовської відлиги" у вищих навчальних закладах України бурхливо розвивалася культурна діяльність студентів. У 1953/64 р. працювали студентські клуби, в яких діяли різні гуртки, які давали можливість молодим людям реалізувати себе і долучитися до активної громадської діяльності. На факультетах також створювалися гуртки, які допомагали естетичному розвитку і вихованню молоді. Робота клубів сприяла організації культурного дозвілля молоді. Найбільше в 1955/56 рр. займалися в художній самодіяльності студенти з Харківського університету.

Однак, у вузах України поняття культурно-масової роботи обмежувалася функціонуванням тільки офіційно дозволених студентських клубів та гуртків. Їх діяльність планувалася і контролювалася комсоргом, профоргом, проректорами з навчальної та виховної роботи. Набір гуртків у різних вузах майже не відрізнявся. При студентських клубах діяли хоровий, хореографічний, драматичний, художнього слова, естрадний, студія живопису і т.д. Проте вони охоплювали не так вже й багато учнів: сукупна цифра студентів, які проводили своє дозвілля на заняттях гуртків, у різних університетах коливалася від 200 до 1000 чоловік. У порівнянні із загальною кількістю учнів у вузах, цей показник, "офіційно охоплених культурно-масовою роботою" рідко перевищував 10,6%.

Робота гуртків нерідко носила формальний характер, рівень охоплення ними студентів був дуже низьким. Це свідчить про недостатній інтерес молоді до пропонуваного керівництвом вузів формам проведення дозвілля. А якщо врахувати, що нерідко в гуртки студентів заганяли «добровільно-примусово», не цікавлячись їх бажанням брати участь у роботі самодіяльних колективів, то можна сказати, що значна частина студентства ігнорувала офіційно нав'язувані стандарти організації дозвілля.

Разом з тим студентство досліджуваного періоду продемонструвало здатність до самоорганізації дозвілля. У 50-60 рр. з'являються нові культурні віяння, що зародилися в молодіжному (в тому разі, і студентській) середовищі в роки "хрущовської відлиги", такі як клуби інтернаціональної дружби (адже в цей час у Москві пройшов I Всесвітній фестиваль молоді і студентів), клуби самодіяльної (авторської) пісні (КСП), кіностудії, де студенти проявляли свою майстерність у зйомці фільмів, літературні студії, де захоплюючись читали вірші поетів, згодом названих "шістдесятниками" (Свтушенко, Вознесенський, Родченківський), дискусійні клуби, які проводили суперечки "фізиків" і "ліриків" та обговорення нових кінофільмів. Все це було саме самодіяльним культурним відпочинком студентів, і певною мірою протиставлялося ними офіційним і офіціозним формам дозвілля.

Перспективами подальших досліджень є більш детальне дослідження за географічними

принципом, включивши до сфери уваги інші регіони України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дела студенческие: студенческий сборник. – М. : Изд-во МГУ, 1960. – 160 с.
2. Держархів Донецької обл., ф. 1087, оп. 2, спр. 628, арк. 80.
3. Держархів Львівської обл., ф. 119, оп. 7, спр. 89, арк. 11.
4. Держархів Харківської обл., ф. 1682, оп. 13, спр. 1377, арк. 7.
5. Дроздовський В. Студентське літо / В. Дроздовський // За наукові кадри. – 1954. – № 19, 30 червня.
6. Інтерв'ю з Боровик Н. Г., 1931 р. народження. Навчалася у 1948-1953 рр. на аграрному факультеті Азово-Чорноморського сільськогосподарського інституту. Розмова тривала 2 години. Записано 05.01.2007 р.
7. Інтерв'ю з Вербицькою В. П., 1935 р. народження. Навчалася у 1954-1959 рр. на хімічному факультеті Одеського державного університету. Розмова тривала 2 години. Записано 25.01.2010 р.
8. Інтерв'ю з Порохнею Н. І., 1938 р. народження. Навчалася у 1956-1960 рр. на факультеті педагогіки і методики навчальної освіти Глухівського педагогічного інституту. Розмова тривала 2 години. Записано 27.01.2010 р.
9. Інтерв'ю з Стукановим Є. М., 1931 р. народження. Навчалася у 1949-1954 рр. на історичному факультеті Київського державного університету ім. Т. Шевченка. Розмова тривала 3 години. Записано 05.01.2009 р.
10. Інтерв'ю з Чумак Л. Г. і Армен В. І. Навчалася у Донецькому медичному інституті ім. М. Горького. Розмова тривала 10 хвилин. Записано 15.10.2009 р.
11. Інтерв'ю з Шустіною С. Л., 1933 р. народження. Навчалася у 1952-1954 рр. на іноземному факультеті Сталінського педагогічного інституту. Розмова тривала 20 хвилин. Записано 07.01.2009 р.
12. План проведення зимових канікул / [ст. партбюро, профкому ун-ту] // За наукові кадри. – 1957. – № 4, 30 січня.
13. Студент и его деятельность / под ред. Г. П. Давидюка. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – 160 с.
14. Студенческий клуб / ред. : доц. С. И. Курбатов, проф. А. М. Докусов. – Л. : Ленинград, 1968. – 311 с.
15. Студенческая группа / ред. : В. Грошев, В. У. Горелов. – М. : Молодая гвардия, 1980. – 190 с.
16. ЦДАВО України, ф. 4621, оп. 2, спр. 145, арк. 55.
17. ЦДАВО України, ф. 4621, оп. 2, спр. 137, арк. 124.
18. ЦДАВО України, ф. 4621, оп. 2, спр. 137, арк. 126.
19. ЦДАВО України, ф. 4621, оп. 2, спр. 22, арк. 35.

20. ЦДАВО України, ф. 4621, оп. 2, спр. 330, арк. 229.
